

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

20. Трайнев В.А., Матросова Л.Н., Трайнев И.В. *Интенсивные педагогические технологии: Сборник активных методов и учебных деловых игр: В 3 т. – Т. 3.* – М.: Прометей, 2001. – 410 с.
21. Хачатурян А.П. *Использование активных методов обучения в формировании управленческих навыков у студентов // Проблемы управления культурным строительством.* – Л., 1980. – С. 63-67.
22. Хрипко В.В. *Феномен игры в военном обучении.* – М.: ВАФ, 1988. – 98 с.
23. Христенко В.Б. *Деловая игра в учебном процессе.* – Челябинск: Изд-во ЧПИ, 1983. – 132 с.
24. Хруцкий Е.А. *Организация проведения деловых игр.* – М.: Высшая школа, 1991. – 320 с.
25. Шляхова Л.С., Яблокова Н.Б., Никифоренко А.Т. *Методические указания к деловой игре „Выпуск”.* – Одесса, 1984.
26. Щедровицкий Г.П. *Организационно-деятельностные игры как возможная форма и метод внедрения АСУ // Второй научно-практический семинар по психологическому обеспечению АСУ: Тезисы докладов.* – М.: НИИ ОПП АПН СССР, 1982. – С. 13 – 18.

Микола Васьківський, науковий співробітник лабораторії
трудової підготовки та політехнічної творчості
Інституту педагогіки АПН України
м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

У статті висвітлюються питання, що стосуються соціально-педагогічних умов трудового виховання у професійній орієнтації учнів. Аналізуються складові трудового виховання та професійної орієнтації. Розглядається зарубіжний досвід трудового виховання.

Постановка проблеми. Одним із головних напрямів змін у системі освіти є переорієнтація на особистість учня. На сучасному етапі освіти трудове виховання посідає одне із провідних місць щодо професійної орієнтації учнів. Трудове виховання – це процес залучення учнів до організованих видів праці з метою передання їм виробничого досвіду, розвитку трудових вмінь, працелюбності та інших якостей робітника. Трудове виховання також зорієнтоване на здійснення початкової професійної освіти та професійної орієнтації.

Професійна орієнтація є складовою трудового виховання, процесом здійснення допомоги учням у виборі професії відповідно до здібностей, нахилів та ринку праці.

Мета статті – розглянути трудове виховання як один із основних засобів професійної орієнтації учнів. Визначити сутність основних категорій трудового виховання та професійної орієнтації, виявити їх властивості та взаємозв'язок.

Виклад основного матеріалу. Успішне формування особистості у сучасній школі може здійснюватися лише на основі організованого поєднання навчально-виховної роботи з практичною трудовою діяльністю. Видатні

філософи та педагоги вбачали у праці велику силу, яка забезпечує прогресивний розвиток як суспільства в цілому, так і кожної людини зокрема.

Праця – основне джерело матеріального і духовного багатства суспільства, головний критерій соціального престижу людини, його священний обов'язок, фундамент особистісного розвитку. Трудове виховання, яке передбачає особисту участь школярів у суспільно корисній, продуктивній праці, є справжнім чинником громадянського росту, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Як би не склалася подальша доля випускників школи, трудові уміння і навички будуть потрібні їм у будь-якій сфері діяльності. Трудовий елемент у шкільному вихованні з давніх часів – це досить суттєва педагогічна система.

В умовах науково-технічного прогресу і ринкової економіки великого значення набуває трудове виховання, адже людина має бути високо кваліфікованою, повинна мати широкий технічний кругозір і здатність до швидкого оволодіння трудовими компетенціями. Тому залучення учнів у тій або іншій формі до продуктивної праці, організація трудового виховання є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу у школах

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

більшості країн світу. З 1987 – 88 навчального року у всіх основних школах (9 класів) Баварії введений предмет “Трудове навчання”. З учнями проводиться практика протягом одного-двох тижнів, під час якої вони займаються продуктивною працею, здобувають трудові компетенції, ознайомлюються з робочими професіями. У той же час власник підприємства, на якому організовується практика, сам придивляється до учнів, деяких з них запрошує після закінчення школи до себе на роботу.

Школи Норвегії оснащені міні-СТО, міні-пекарнями, швейними майстернями, де учні старших класів набувають професійних навиків на уроках трудового навчання. Після закінчення школи вони можуть продовжити удосконалення набутих трудових компетенцій, або ж використати їх у повсякденному подальшому житті.

Родовід професійної орієнтації як особливого різновиду соціальної та педагогічної діяльності, зокрема шкільної професійної орієнтації розпочинається із Франції [1, 11].

На необхідності трудового навчання і виховання у школах наголошували класики педагогіки – А. Коменський, Дж. Локк, І. Песталотці, А. Дистервег, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Праця, практична виробнича діяльність позитивно впливають на фізичний розвиток людини. Фізіологічні дослідження показують, що фізична праця, пов’язана з рухом, з перебуванням на свіжому повітрі, зміцнює сили людини і її здоров’я, підвищує її життєву енергію і розумову працездатність.

“Хто, – писав К. Ушинський, – не випробував живлячого освіжаючого впливу праці на почуття? Хто не випробував, як після важкої праці, що довго поглинала усі сили людини, і небо здається світліше, і сонце яскравіше, і люди добріші?” [5].

Сучасне виробництво вимагає широкої освітньої і технічної підготовки, уміння швидко опановувати нову технологію, здібностей у галузі раціоналізації та удосконалення трудових прийомів.

Кожен учень має готуватися стати членом трудового колективу. Його значення і цінність як громадянина будуть залежати винятково від його уміння працювати і приносити користь собі і людям. У той же час від трудової підготовки й особистого внеску людини у загальну справу залежить її матеріальний добробут.

Виховному потенціалу праці великої уваги надавала С. Русова, вона наголошувала, що у процесі вирощування різноманітних сільськогосподарських культур у дітей

виробляються трудові навички, працьовитість, відповідальне ставлення до праці. “Совісне виконання праці, хоча яка б вона була тяжка, є велика еволюція морального поступу людства” [4, 90].

А. Макаренко вважав працю істотним елементом вироблення у вихованців життєвої вправності, зміцнення характеру і громадянських почуттів. “Ми добре знаємо, – писав він, – що від природи всі люди мають приблизно однакові трудові дані, але в житті одні вміють працювати краще, інші – гірше, одні здатні тільки до найпростішої праці, інші – до праці більш складної і, отже, більш цінної. Ці різні трудові якості не даються людині від природи, вони виховуються у неї протягом життя й особливо в молодості” [3, 58].

В. Кремень наголошує на недопустимості нехтування трудового виховання учнів. “Не можна змиритися з тим, що ми майже втратили трудову підготовку, трудове навчання в середній школі. Ми втратили чудові міжшкільні навчально-виробничі комбінати. Це велика помилка суспільства, і ми повинні все зробити, щоб цей напрям діяльності загальноосвітньої школи реанімувати в нових умовах. Ця діяльність сама собою є цінною, крім того, вона є базою для професійної підготовки [2, 42].

Отже, праця як фактор виховання сприяє життєвому самовизначенню і правильному виборі професії. Яке б не було багатогранне виховне значення навчання, воно все-таки пов’язано головним чином з розумовою діяльністю і, звичайно, формує інтерес переважно до інтелектуальної праці. Водночас більшість учнів після закінчення школи впливають у сферу матеріального виробництва. Щоб здійснювати їхню професійну орієнтацію, необхідно широко використовувати з цією метою організацію різних видів суспільно корисної праці, дати їм можливість випробувати свої сили і здібності у різноманітних галузях продуктивної діяльності.

Трудове виховання є процес організації і стимулювання різноманітної трудової діяльності учнів і формування у них сумлінного ставлення до праці, ініціативи, творчості, прагнення до досягнення більш високих результатів.

Зрозуміло, що формування позитивного ставлення до праці не можна здійснювати без відповідного оволодіння трудовими компетенціями. У цьому сенсі трудове навчання є спеціально організованим педагогічним процесом, який спрямований на оволодіння практичними предметами праці, на формування та удосконалення трудових компетенцій.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

Професійна орієнтація як педагогічна категорія позначає процес ознайомлення учнів з різними професіями і видами праці і надання їм допомоги у виборі своєї майбутньої професії та спеціальності відповідно до наявних нахилів і здібностей.

Отже, ми розглядаємо три педагогічні категорії:

- трудове виховання;
- трудове навчання;
- професія.

Звичайно, поняття трудове виховання є більш широким порівняно з трудовим навчанням і професією. Останні є складовими трудового виховання. Але, виконуючи свої специфічні ролі, усі ці три процеси взаємозалежні і їх взаємодія сприяє формуванню у школярів працьовитості, яка є результатом трудового виховання, навчання та професійної орієнтації. Працьовитість є особистісною якістю, що складається із наступних структурних компонентів:

- потреби у творчій трудовій діяльності;
- соціальних та особистих мотивах трудової діяльності;
- розуміння користі праці для суспільства і для себе;
- наявності трудових компетенцій та їх постійного удосконалювання;
- стійкості та бажання особистості.

Дана структура має визначальне значення для осмислення методичних основ трудового виховання. Трудове виховання здійснюється відповідно до вікових особливостей учнів. Звісно виникає питання, які види трудової діяльності мають бути залежно від віку учнів.

Розповсюдженою у школі є, трудова діяльність учнів, пов'язана з навчальними заняттями. Починаючи з першого класу, учні займаються виготовленням різноманітних навчально-наочних посібників: таблиць, картин, діаграм, гербаріїв, колекцій, найпростіших моделей, а в середніх і старших класах, крім цього, створюють різні діючі механізми: моделі, стенди тощо. На уроках природознавства та ботаніки учні працюють на пришкольній навчально-дослідній ділянці, у теплицях і садах, займаються вирощуванням квітів, створюють живі куточки, підгодовують птахів і диких тварин.

Значне місце у трудовому вихованні і навчанні займає ручна праця у початкових класах, заняття в навчальних майстернях у середніх класах і навчально-продуктивній практиці в старших класах.

Велику роль у трудовому навчанні і вихованні відіграє праця із самообслуговування. Це догляд за своїми речами, прибирання класів і навчальних

кабінетів, ремонт навчально-наочних посібників, книг у шкільній бібліотеці, меблів та інвентаря тощо.

Важливим елементом для трудового виховання учнів усіх вікових особливостей є суспільно корисна робота з благоустрою шкільної території, збір вторинної сировини, лікарських рослин, озеленення вулиць у населених пунктах, доріг тощо. До цієї роботи залучаються учні від I до XI класу.

Для учнів середніх і старших класів важливе значення має суспільно корисна праця, що організовується на промислових підприємствах, у сільському господарстві і яка пов'язана із усвідомлення матеріальних цінностей.

Тут школярі не лише здобувають трудові компетенції, але й вчаться господарювати, проявляють свою завзятість. Без перебільшення, багато що тут залежить від ініціативи, активності та турботи педагогічного колективу, від його бажання зробити працю справжнім засобом навчання і виховання учнів.

Істотним завданням трудового виховання є формування потреби учнів у праці та дбайливого ставлення до матеріальних цінностей суспільства й особистих речей. Тільки потреба створює внутрішній потяг до трудової діяльності, спонукає учня дбайливо ставитися до матеріальних цінностей суспільства, сприяє формуванню таких особистих якостей, як працьовитість і заощадливість.

Нині дуже важливо сформувати інтереси особистості відповідно до інтересів суспільства. Показати, що лише праця має творчий характер. Професійна орієнтація – живий педагогічний процес, який водночас є соціальним. Це процес впливу на особистість, яка здійснює свій власний свідомий вибір професійної діяльності. У цьому процесі беруть участь ВНЗ, школи, професійно-технічні училища, виробництво, громадські організації, родина. Такого роду комплексність вимагає системного розв'язання проблеми, злагодженої взаємодії всіх підсистем, блоків і напрямків. У цьому процесі відбувається пошук сенсу життя. Тому тут важлива не тільки організаційна система, але й активна діяльність особистості відповідно до її інтересів та можливостей.

Щоб забезпечити максимально правильний вибір професії, учням має бути здійснено:

- матеріально-технічне, правове забезпечення профорієнтаційної роботи;
- територіальні та часові умови профорієнтаційної роботи;
- відповідальні за профорієнтаційну роботу, які

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

володіють системою засобів, методів і прийомів профорієнтації;

- засоби, методи й прийоми: консультації, навчання, рольова гра, праця;

- портфоліо діяльностей, які мають здійснювати учні у процесі навчання, для забезпечення розвитку трудових компетенцій і підготовку до включення в трудове життя суспільства.

Водночас розвиваються відношення людини і суспільства:

- відношення до предметного світу;
- відношення до людей на формальному й неформальному рівнях;
- відношення до самого себе як до майбутнього фахівця.

У період профорієнтаційної діяльності відбувається складне переосмислення відношення особистості до світу професійних знань, умінь, навичок до предметної культури, яка синтезує науково-технічні, естетичні, духовно-моральні задатки людини як рядової істоти, до процесу й предмету праці, до суспільства як до споживача створюваних продуктів праці, до інших людей як джерела взаємозбагачувального спілкування, до себе як потенційного представника певної соціально-професійної групи.

Для того, щоб роль педагога була максимально корисною для вибору професії учнем, необхідно орієнтуватися на

- професійну спрямованість;
- морально-вольові властивості;
- інтелектуально-естетичний потенціал особистості;
- психофізіологічний стан.

Професійна орієнтація є практичними рекомендаціями щодо вибору майбутньої професійної діяльності. Складовими професійної орієнтації є [6, 9 – 10]: *професійна просвіта* – надання відомостей про різні професії, їх соціально-економічні та психологічні характеристики, вимоги до людини до цих професій; *професійна пропаганда* – формування позитивних мотивацій до професій, які їх найбільше потребує суспільство, зокрема робітничі професії; *професійне виховання* – розвиток професійно важливих якостей особистості: відповідальності, працьовитості, почуття обов'язку, гордості за свою професію тощо; *професійна діагностика* – заходи, що спрямовані на психологічне вивчення індивідуальних особливостей, професійної придатності, вивчення особистості щодо професійної орієнтації; *професійна придатність* – прогностична характеристика можливостей людини в опануванні якоюсь діяльністю,

професією; *професійний відбір* – науково обґрунтований допуск людей до якогось виду професійного навчання або діяльності; *професіографія* – різнобічне вивчення професійної діяльності, розгляд професій з визначенням їх соціально-економічного статусу, перспектив росту, матеріального забезпечення та інших умов праці тощо; *професійна адаптація* – захід, що спрямований на швидше досягнення оптимальної якості діяльності у конкретній професії; *профорієнтаційна гра* – моделювання процесу вибору професії і подальшого професійного самовизначення в умовах активного навчання; *профконсультація* – взаємодія клієнта і профконсультанта щодо вибору найбільш оптимального варіанта професійного розвитку.

Великі можливості для збільшення потреби у праці і дбайливому ставленні до матеріальних цінностей суспільства надає роз'яснення учням їх трудових обов'язків, а також дбайливості як моральної якості. Коли учень глибоко усвідомлює суспільне й особисте значення праці, а також свої обов'язки, у нього формується психологічна установка до активної трудової діяльності, до виконання будь-якої роботи.

Для виховання потреби у праці та дбайливого ставлення до матеріальних цінностей велику роль грають форми організації трудової діяльності:

- а) створення постійних або тимчасових учнівських ланок для виконання тієї або іншої роботи. Наприклад, можуть функціонувати постійні ланки з догляду за плодовими деревами у шкільному саду, з вирощування квітів. Тимчасові ланки організовуються для виконання епізодичної роботи, скажімо, для оформлення шкільного будинку до різних свят, для спільної роботи із шефами тощо;

- б) накопичення і розвиток трудових традицій у школі, наприклад, традиційна підготовка і проведення у школі “Свята праці” або свята “У подарунок школі”, коли учні всіх класів виготовляють навчальні посібники, майструють моделі, закладають пам'ятні алеї. Стимулюючою трудовою традицією є виставки технічної творчості школярів тощо;

- в) в останні роки у школах створюються виробничі кооперативи, у яких учні займаються продуктивною працею й одержують грошову винагороду;

- г) ефективною формою підвищення трудової активності є індивідуальні трудові завдання, що даються учням вчителями та учнівськими організаціями. Нерідко вчителі просять того або

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

іншого учня допомогти в оформленні навчального кабінету, привести в належний порядок прилади, меблі тощо.

Висновки. Важливою віхою виховання працелюбності є глибоке розуміння особистістю істотного значення праці у житті суспільства взагалі та кожної людини зокрема, переконання у необхідності робити свій внесок у розвиток економіки, у створення особистого матеріального добробуту. Професійна орієнтація є компасом у здійсненні всього вищесказаного.

1. Иовайша Л.А. *Проблемы профессиональной ориентации школьников.* – М.: Педагогика, 1983. – 128 с.

2. Кремень В.Г. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.* – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

3. Макаренко А.С. *Проблемы школьного советского воспитания. Лекция 4. Трудовое воспитание, отношения, стиль, тон в коллективе.* //Избранные произведения: В 3-х т. – Т.3. – К.: Рад.шк., 1983. – С. 65 – 88.

4. Русова С.Ф. *Вибрані педагогічні твори.* – К.: Освіта, 1996. – 304 с.

5. Ушинський К.Д. *Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – Т.1.* – 584 с.

6. Черникова Т.В. *Профориентационная поддержка старшеклассников: учеб.-метод. пособие.* – М.: Глобус, 2006. – 256 с.

Галина Мамус, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри трудового навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Ольга Пінаєва, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
машинознавства та основ виробництва
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті проводиться аналіз структури змісту фахової підготовки вчителів трудового навчання в сучасній вищій педагогічній школі. Визначається роль спеціальних предметів у структурі навчально-пізнавальної діяльності студентів, розкриваються взаємозв'язки фахових дисциплін з предметами психолого-педагогічного і методичного циклів.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного розвитку науки, збільшення потоку нової інформації в усіх її галузях принципово змінюються мета і завдання освіти, яка покликана забезпечувати не тільки інтелектуальний потенціал суспільства, але й готувати фахівців нового типу відповідно до потреб сучасного виробництва. Вітчизняній школі потрібні педагого-професіонали, які глибоко знають свій предмет, мають належного рівня знання з фундаментальних та психолого-педагогічних наук, високу професійну обізнаність та культуру, а головне – здатні формувати творчу особистість. Усе це зумовлює потребу подальшого удосконалення підготовки майбутніх вчителів та приводить до необхідності модернізації технологій, методик

навчання різних дисциплін у вищих закладах педагогічної освіти.

Інженерно-педагогічні факультети педагогічних ВНЗ відчувають гострий дефіцит навчальних підручників та посібників для студентів із спеціальних предметів, методичних рекомендацій для викладачів та майстрів виробничого навчання. Спостерігається недостатній зв'язок психолого-педагогічних, методичних і технічних дисциплін, простежується суперечність між рівнем сучасних вимог до випускників інженерно-педагогічних факультетів та реальним теоретичним і практичним навчанням, між традиційними й інноваційними методиками викладання фахових дисциплін.

Високі технології, автоматизація й